Humanist

33-4
Tweewekelijkse uitgave van
het Humanistisch Verbond
Postbus 114, Utrecht
Tel. (030) 31 81 45
15 februari 1978

‚Een directeur rookt sigaren'

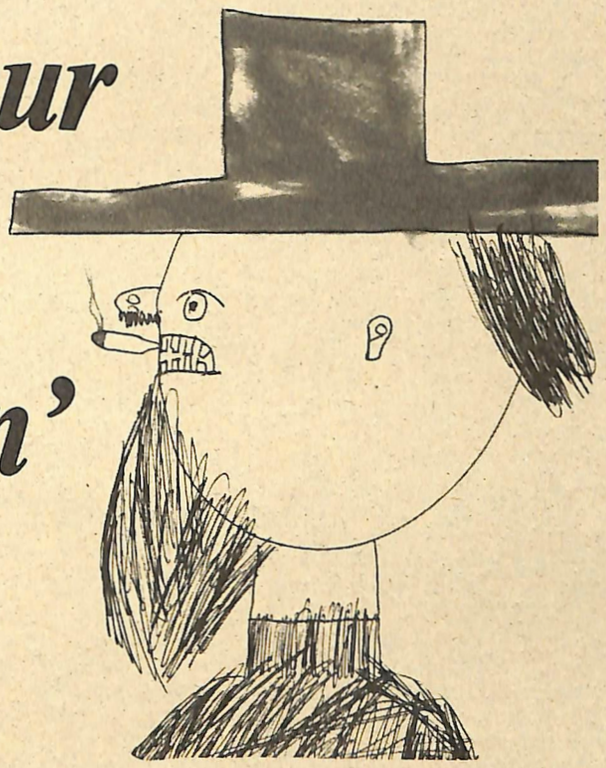

„Een directeur rookt sigaren." En volgens Govert, leerling van de vierde klas van een basis-school, ziet hij er ongeveer zo uit.
Naast de andere getekende impressies op deze pagina – de tekeningen van de secretaris en de schoonmakers zijn van Margit (5e klas) – zijn er ook geschreven reakties.
Gea (5e klas) meldt omtrent de direkteur: „...'s avonds komt hij doodmoe thuis en krijgt hij van zijn vrouw een kopje warme thee. Dan gaat hij t.v. kijken. Om tien uur gaat hij naar bed".
Marion (ook 5e klas): „Ik vind het een afgang dat de directeurs meer loon krijgen dan de arbeiders. Ze werken op dezelfde fabriek en de arbeiders werken veel harder dan de directeur. Die zit een beetje op zijn kantoorkrukje te draaien. Nou ja, niet letterlijk. 't Is maar een voorbeeld".
Margit schrijft bij haar tekeningen van de secretaris en de schoonmakers: „Ze kunnen allemaal nette kleren dragen behalve de schoonmakers".

De schoonmaakster

De secretaris

Aldus bloemgelezen uit een mooi en opmerkelijk relatiegeschenk (niet in de handel) van het bureau voor organisatie-adviezen, Horringa en De Koning in Bilthoven. De samensteller Guus A. Gerritsen is verrast en teleurgesteld over het overwegend negatieve beeld van het bedrijfsleven bij het onderwijs. „Dat neemt overigens niet weg, zo schrijft hij, dat het bedrijfsleven zelf, meer dan nu het geval is, de hand in eigen boezem zal moeten steken."
W. J.

Humanisme en arbeid

Op 22 februari praat het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond met de leiding van de FNV. Waarom dit kontakt tussen humanisten en vakbeweging? In de eerste plaats past deze bespreking in de reeks van ontmoetingen met organisaties rondom het Verbond waar ik eerder in de Humanist over geschreven heb (en in welk kader ook binnenkort met de werkgevers gesproken zal gaan worden). In de tweede plaats omdat de verhouding tussen levensovertuiging en vakbeweging aktueel is geworden door de samenwerking van NVV en NKV in de FNV, en door de reaktie van de katholieke kerk daarop. Terecht staat de FNV een levensbeschouwelijk pluriforme vakbeweging voor, en wij willen aan die pluriformiteit graag onze steun verlenen.

Het HV houdt zich al reeds enige tijd met sociaal-economische vraagstukken bezig. Zo hebben wij ons in het kader van het ekologie-projekt uitgesproken over de milieu-gevaren van ongewenste vormen van produktie en konsumptie. Zo vinden wij in het Humanistisch Perspektief uitspraken over demokratisering, rechtvaardiger verdeling van maatschappelijke goederen, en de noodzaak van een samenleving met menswaardige overlevingskansen. En zo wordt in ons arbeids-projekt gewerkt aan de noodzakelijke herwaardering van de arbeid, aan plannen voor een eerlijker verdeling van de werkgelegenheid, aan een pleidooi voor een menswaardiger technologie, en aan voorstellen voor een opwaardering van onder- of niet-betaalde werksoorten.
Voor velen is werk een doel op zichzelf geworden. Juist voor hen komt werkloosheid als een slag die de zin van hun bestaan bedreigt. Vooral daar waar menselijke zingeving in het geding is mag een levensbeschouwelijke organisatie niet verstek laten gaan. Het feit dat wij voortdurend gebrek hebben aan mensen die in onze organisatie zinvol werk kunnen verrichten, moet niet gebruikt worden als argument om niets te doen, maar moet ons juist inspireren om tot een betere verdeling van zinvol werk te komen. Het zou toch te gek zijn als wij door gebrek aan mensen niets kunnen doen aan het verkommeren van mensen die niets te doen hebben!

Rob Tielman

Hoofdbestuur

Steunfonds Omroep Zelfdoding

Op 20 januari was het hoofdbestuur met talrijke gasten bijeen. Die gasten waren trouwens van één herkomst: bestuur en functionaris van het Steunfonds Praktisch Humanisme. Hierbij vergezelde mevrouw Hemerik haar man en mevrouw van Soesbergen de hare.

WAT HET STEUNFONDS BETREFT, dit lijkt een nieuwe fase van zijn bestaan in te gaan. Dit wordt mede sterk gemarkeerd door het aftreden van een aanzienlijk deel van de oude garde. De heer B. J. Max was vorig jaar al afgetreden als de alles nauwkeurig wetende secretaris-penningmeester. De heer W. Ruitenberg, na twintig jaar voorzitterschap, is bezig zaken over te dragen en ook af te treden. Met hen zal een goed deel van het oude Dagelijks Bestuur zijn verdwenen dat zo ongeveer als een directie van het Steunfonds fungeerde.
Ondervoorzitter Hemerik, de blijvende man uit het vroegere dagelijks bestuur, droeg de steunfondszaken in het hoofdbestuur voor. Hij zette uiteen dat de activiteiten van dit fonds langzamerhand zijn gaan bestaan uit drie delen. Een deel is het aloude geldinzamelingswerk; een tweede is het opbouwen en beheren van rentedragende fondsen, en het derde het uitvoeren van vermogensbeheer voor derden, alsmede het optreden als uitvoerder van testamenten. Deze facetten, en facetten van die facetten, gingen het algemeen bestuur soms te vluchtig passeren. Daarom wordt er nu gedacht aan een bestuur in secties. Zo zou er een sectiecommissie uit het bestuur moeten komen voor de geldinzameling; voorts een commissie voor het vermogensbeheer voor derden, wat de jongste loot aan de stam is; en dan een commissie voor het beheer van de eigen fondsen. Het belangrijkste eigen fonds is het Basisfonds, waar de grotere erfstellingen in komen, en waarvan de rente wordt gebruikt op dezelfde wijze als de giften uit de geldinzamelingen: namelijk om het werk van het HV mogelijk te maken.
Het zal duidelijk zijn dat de leden van de commissies tezamen een volledig bestuur moeten vormen dat bijvoorbeeld eens per maand vergadert. En het zal ook duidelijk zijn dat als dit door gaat er een nieuwe opzet voor het Steunfonds is. Het gaat overigens wel goed met het Fonds. De opbrengsten houden de inflatie aardig bij en het basisfonds begint betekenis te krijgen. Maar allerlei activiteiten van het Steunfonds zouden veel bekender moeten worden; bijvoorbeeld het vermogensbeheer dat het fonds (daar is trouwens een afzonderlijke stichting voor gevormd) kan doen voor oudere mensen die zelf geen beheer meer kunnen voeren.

DE ZOGENAAMDE ZENDERKLEURING kwam vrij onverwacht aan de orde als een probleem bij de radio. Er moeten omstreeks eind '78, begin '79 vier Hilversumse radiozenders komen met elk een eigensoortig programma (een eigen kleur). Het HV zou dan naar de praatzender toe moeten, op de middengolf tussen de andere praters in en onbereikbaar voor FM-ers. Misschien vinden we dit alles wel heel onaantrekkelijk, en ook te veel een buigen voor de luiheid van de luisteraar en daarmee verdere vertrossing. Wat ons nu te doen staat is protesteren dat wij als zendgemachtigde nergens in zijn gekend en dat de beslissing dreigt te vallen binnen het kader van de NOS, terwijl wij menen dat zo'n ingrijpende beslissing behoort te worden genomen op politiek niveau.

EEN NOTA OVER DE VRIJWILLIGE LEVENSBEËINDIGING was er van de hand van Diekstra. Deze maakte ons duidelijk hoezeer het terrein van de zelfdoding bezaaid ligt met voorstellen die niet ter zake zijn, met sterke vooroordelen, en nog doortrokken is van een aan de middeleeuwen ontleende ethiek. Het gangbare woord zelfmoord voor de zelfdoding is daar al een voorbeeld van.
Wie zich doodt zou een misdadiger, want een moordenaar, zijn. Of hij is, op zijn minst tijdelijk (maar dan wel fataal), ontoerekeningsvatbaar; dat is wat moderner dan alleen maar misdadiger. Het modernste is dat de poger ziek verklaard wordt; een ziekte heeft waar hij van moet genezen. Van al deze benaderingen blijkt bij nader onderzoek maar heel weinig houdbaar, hetgeen tevens betekent dat allerlei houdingen bij naaststaanden (ook ,,hulpverleners'') die daarop gebaseerd zijn, weinig houdbaar zijn.
De hele kwestie van de hulpverlening (hoe en welke kant op) ligt open. Voor ons als humanisten moet het niet al te moeilijk zijn om hier met humanistische ethiek op aan te sluiten. Ofschoon: er moeten vele gevallen onderscheiden worden en dat maakt zo'n ethiek ook weer minder eenvoudig. Maar het feit dat een onderzoek de gekleurde veronderstellingen is gaan vervangen is al humanistisch. Spigt zal nu, in overleg met Dijkstra, een poging tot uitwerking van die ethiek gaan ondernemen.

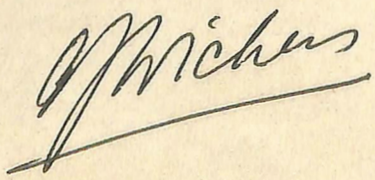

Humanist

Eindredakteur: Wim Jungman.
Gedrukt op kringloop-papier bij Lumax, Utrecht.
Redaktie-adres: Hum. Verbond, Oude Gracht 152, Utrecht. Tel. (030) 31 81 45.
Abonnementsprijs voor niet-leden: ƒ 20,– per jaar t.n.v. Humanistische Pers, postgiro 58, Utrecht.

Poek

Elke ochtend om kwart over zeven worden we gewekt door harde tikken tegen de buitendeur, begeleid door een hartverscheurend gemiauw. Dat is Poek van de buren, een grote rode kater, die bij ons naar binnen wil om samen met onze drie poezen te ontbijten. Dat we erdoor gewekt worden is niet helemaal waar, want even tevoren zijn de buurkinderen al met de drie levensgrote bouviers als vijf tornado's de trap afgedenderd en Poek maakt dan van de gelegenheid gebruik om te ontsnappen. Voor de vorm gaat hij even mee de straat op, maar direct daarna schiet hij weer naar boven, naar ons.

Als ik hem eindelijk, het lawaai beu, heb binnengelaten, loopt hij brutaal rond, als een soort Rose Panter, beloerd en gehaat door z'n drie buurdames. Soms vliegen ze venijnig achter hem aan, waarop hij dan razendsnel op een stoel met een draaipoot springt. Door de vaart begint de stoel om zijn as te draaien en de onzen zien verbaasd de vijand uit hun gezichtsveld verdwijnen. Poek koestert geen haatgevoelens jegens zijn buurmeisjes. Hij zou best met ze willen spelen. Vooral moeder Teigetje heeft z'n belangstelling. Hij rolt voor haar op de stoel heen en weer, loopt haar soms speels achterna, maar Teigetje beantwoordt de avances alleen maar met geblaas. Wie bepaald een ontzettende hekel aan de gast heeft, is de schildpad, Meneer Mikkelse. Die stevent hoog op de poten recht op de kat af en is er zelfs een keer in geslaagd, om hem bij verrassing in z'n achterpoot te bijten.

Erg vriendelijk is de ontvangst hier dus niet. Poek hoeft hier ook niet te ontbijten, omdat hij thuis geen eten krijgt, maar bij een ander is het nu eenmaal altijd lekkerder en de wetenschap, dat iedere hap hem eigenlijk misgund wordt en dat hij die bovendien onthoudt aan de andere katten, geeft hem blijkbaar een heerlijk gevoel. Na het ontbijt rolt hij zich in een stoel op en valt in slaap, met om hem heen, op strategische punten, half soezend, de moeder met haar twee dochters, die iedere beweging van hem nauwkeurig registreren. Na een poosje breng ik Poek weer naar huis en dan wordt hier weer vrijer ademgehaald.

Door Poek moest verleden jaar onze buitendeur twee keer geschilderd worden. Hij had namelijk, toen de verf nog niet helemaal hard was, weer aan de deur gekrabd, zodat er een lelijke kale plek ontstaan was. Gelukkig waren de schilders zo vriendelijk, om het nog eens over te doen, maar dat kon toen alleen maar gedaan worden op de middag, dat ik bejaardenclub had. Een van de dochters was bereid om op te passen, want de buitendeur moest een poosje op een kier staan en onze poezen mochten niet weglopen. Helaas was de kier niet groot genoeg geweest, want Poek was binnengekomen, weliswaar zonder kloppen, maar met achterlating van allemaal rode haren aan de verse verf, die ik er naderhand met een pincet weer een voor een af moest peuteren.

Laatst was ik weggegaan, zonder tevoren Poek naar huis te brengen. Bij mijn thuiskomst werd ik door vijf dieren in de hal opgewacht, ons eigen drietal, Poek en Meneer Mikkelse. Het huis vertoonde sporen van geweld. Vijf paar ogen keken naar me op. En toen ineens greep Teigetje haar kans. Met een gezicht van ,,m'n moeder zal me wel beschermen'', liep ze stiekem vanachter op Poek af en gaf hem gauw een tik tegen z'n staart. Maar Poek reageerde niet. Statig wandelde hij tussen ons door de deur uit en de trap af, naar de vrije wereld buiten.

ANS SPIGT

VRAGEN UIT CDA OVER HET HV

Kamerleden kennen klok noch klepel

Op zondagavond 15 januari zond het Humanistisch Verbond via de televisie (Nederland I, aansluitend aan het VARA-programma) een gedramatiseerde documentaire uit onder de titel ,,Tijd voor de dood . . .'', handelende over een zekere Harry, die ongeneeslijk ziek is en wiens wens tot euthanasie wordt verhoord. Het was de terechte heruitzending van een programma dat al eerder was vertoond.
In deze heruitzending hebben de CDA-Kamerleden Cornelissen en Van Dam aanleiding gevonden vragen te stellen aan de ministers van justitie en van CRM en aan de staatssecretaris voor volksgezondheid. Zij willen van deze bewindslieden weten of het in de tv-uitzending van het Humanistisch Thuisfront getoonde het verslag is van (zoals zij menen te weten) een reëel gebeuren. En zo ja, of de bewindslieden dan bereid zijn passende maatregelen te nemen ,,waardoor zoveel mogelijk actieve euthanasie wordt voorkomen.''
Dit soort vragen onthult iets over dit soort Kamerleden en geeft aanleiding tot een paar vragen onzerzijds.
Aan welke bron ontlenen zij, dat die tv-uitzending van zondagavond 15 januari uitging van het Humanistisch Thuisfront en waar halen zij de stelligheid vandaan dat het zou gaan om het verslag van een reëel gebeuren?
In de eerste plaats kan, mag, en moet je van een Kamerlid veronderstellen dat het weet, dat niet het Humanistisch Thuisfront maar het Humanistisch Verbond zendgemachtigde is.
Erger nog is het dat hun blijkbaar het onderscheid ontgaat tussen een documentaire (echt verslag van een echt voorval) en een gespeelde documentaire (geacteerd verslag van wat een echte gebeurtenis zou kunnen zijn).
Niet slechts werd ,,Tijd voor de dood . . .'' als ,,gespeeld'' op het scherm aangekondigd; niet slechts vermeldde de titelrol de namen van hen die de rollen van ouders, vrienden, verplegers en dokters van Harry speelden, bovendien kreeg de gedramatiseerde documentaire in alle mij bekende omroepgidsen een aankondiging mee, die er geen twijfel aan liet dat het een ,,spel'' was; gebaseerd op een bestaande geschiedenis maar ,,dramatisch bewerkt''.
De onzorgvuldige Kamerleden hebben zich geplaatst onder de verdenking vragen te hebben gesteld zonder zich van de feiten te hebben overtuigd. Nóg kwaaddenkender wagen zelfs het vermoeden dat zij de uitzending in het geheel niet hebben gezien maar zich door roddel hebben laten inspireren.

W. J.

DISCRIMINATIE T.O.V. VERBOND

Protest tegen plan tot herindeling van NOS-radio

Bij de komende herverkaveling van de vier Nederlandse radiozenders, met de bedoeling te komen tot zenderkleuring, ligt het in het voornemen van de Nederlandse Omroep Stichting, de NOS, het Humanistisch Verbond radiozendtijd toe te wijzen op de zender Radio 2; technisch vergelijkbaar met het huidige Hilversum 2, slechts te ontvangen op de middengolf, niet via de FM-kanalen. Dit in tegenstelling tot de huidige situatie waarbij het Verbond op zondagmorgen tussen half tien en tien uur in de ether is via Hilversum 1 en te ontvangen zowel op de middengolf als via FM.

Tegen dit beleidsvoornemen, neergelegd in de nota ,,Zenderkleuring en zendergebruik'' van Hilversumse omroepcolleges, protesteert het Humanistisch Verbond met klem. Voorzitter Rob Tielman doet dit in een brief die hij op 27 januari verzond naar het bestuur van de NOS.

In de eerste plaats komt hij er tegen op dat, hoewel dit zaken zijn die het Verbond rechtstreeks raken, niemand de moeite heeft genomen te vragen hoe het staat tegenover deze ingrijpende veranderingen.

Daarenboven vreest hij meten met twee maten. Immers, aldus de nota, ten aanzien van religieuze radio-uitzendingen kan tijdens de weekeinden (de zondagen in het bijzonder) worden afgeweken van de voorwaarden tot zenderkleuring. Anders gezegd: hoewel het gesproken woordkarakter van kerkelijke uitzendingen logischer wijze plaatsing op Radio 2 vereist, sluiten de samenstellers van de nota niet uit dat de hoeveelheid gesproken woord op de zondagmorgen van kerkelijke en levensbeschouwelijke aard, overloop naar een andere zender onvermijdelijk maakt.

In de nota wordt daarbij uitsluitend gerept van uitwijk naar aantrekkelijker zenders (die in tegenstelling tot Radio 2 zowel via middengolf als FM kunnen worden beluisterd) voor godsdienstige uitzendingen, niet voor programma's van het HV van levensbeschouwelijk karakter.

Nog verrassender en discriminerender is de uitspraak, elders in de nota, dat religieuze uitzendingen in principe via elk van de vier zenders kunnen worden geprogrammeerd.

● **Het Verbond verzet zich tegen indeling op Radio 2.**

● **Het rekent erop bij het voortgaand NOS-overleg te worden betrokken.**

Waar het om gaat

Tot beter begrip van het protest van het Humanistisch Verbond tegen de plannen van de NOS met de Nederlandse radio:
Er zijn nu de Hilversums 1, 2, 3 en 4. Hilversum 1 en 2 bieden allebei allerlei soorten programma's. Hilversum 3 en 4, de een voor lichte muziek, de ander voor klassiek aanbod, zijn categorale of ,,gekleurde'' zenders.
Tegen eind van dit jaar zullen alle vier Hilversumse zenders een bepaalde programma-kleur hebben. Bij de ingang daarvan zullen de Hilversums 1 t/m 4 worden herdoopt tot Radio 1, 2, 3 en 4.
Radio 1 wordt de zender voor het middenrepertoire in de muziek (70%) en een varia aan gesproken woord (30%). Radio 3 blijft bestemd voor lichte muziek en Radio 4 voor serieuze muziek. Hilversum 2 wordt de gesproken zender, plaats biedende aan programma's voor deelgroepen van het publiek: schoolradio, lezingen, cursussen, praatprogramma's van kleine zendgemachtigden, politieke partijen, etc. Kortom een zender die de gemiddelde luisteraar weinig aantrekkelijks heeft te bieden. Op deze zenders hebben de Hilversumse plannenmakers zich (over u, zonder u) het Humanistisch Verbond gedacht.
Hierbij komt nog dat, terwijl Radio 1, 3 en 4 zowel via de middengolf als FM kunnen worden beluisterd, Radio 2 slechts via de middengolf de ether in zal gaan.

● **Gegeven de geringe hoeveelheid zendtijd waarover het Verbond kan beschikken, wenst het plaatsing op een gunstige zender en een gunstig tijdstip opdat het zich voor een zo breed mogelijk publiek kan profileren.**

Tenslotte plaatst het Verbond vraagtekens bij de vrijheid die Hilversum zich permitteert een zo ingrijpende verandering in het radio-aanbod binnenshuis te bedisselen. Het vraagt zich af of dit geen zaak is voor de minister van CRM en parlement. Minister en Kamerleden zijn op de hoogte gesteld van de opvattingen van het Verbond.

PUTTEN: ZONDE, STRAF EN BERUSTING

De jaarlijkse dodenherdenking is overal in Nederland op vier mei, overal behalve in Putten op de Veluwe, dat zijn slachtoffers van de Duitse bezetting herdenkt op 2 oktober; aan de voet van een monument dat een eenheid is met zes honderd symbolische graven, zes rijen van honderd vierkanten, gemarkeerd door laag gesnoeide heggen. Putten gedenkt zijn eigen doden op een eigen dag; de vierde mei komt niet in aanmerking voor officiële herdenking.

Menselijk drama op twee fronten

De tv-kijker zal zich dit beeld herinneren van de tv-documentaire over Putten, die de VARA op 30 december vorig jaar toch uitzond, ondanks geëmotioneerde protesten uit kerkelijke kringen in Putten.
In nauwe samenwerking van tv-maker Jan Roelands met de schrijvers Koos Groen en Willem G. van Maanen kwam die documentaire tot stand en de beide laatsten brengen in hun boek ,,Putten op de Veluwe. Het spoor terug naar de tragedie van 1944'' in blijvender vorm verslag uit van de Puttense verschrikking van '44 én van de achtergronden waardoor het drama zoveel mensenlevens heeft gevergd.

Onderwerping

Putten wordt door de schrijvers getekend als een besloten agrarische gemeenschap, overwegend orthodox-protestant en zeer kerkelijk. De preken van de dominees uit deze hoek legden er tijdens de jaren '40-'45 keer op keer de nadruk op dat het straffen en oordelen Gods waren die in oorlog en bezetting over Nederland, en Putten in het bijzonder, kwamen.
Citerende uit ,,Het verzet in de hervormde kerk'' noteert Koos Groen: ,,In dit type prediking (de Puttense W.J.) werden oorlog en bezetting gezien als een noodlot waaraan men zich blindelings had te onderwerpen. (—) Lijdelijke onderwerping aan alles wat de totaalstaat voorschreef werd voorgesteld als de wil Gods en alle verzet tegen de Duitsers werd getekend als verzet tegen God. (—) In sommige gemeenten op de Veluwe, in de Betuwe en het Sticht vond zulk een prediking veel waardering en kreeg zelfs het brevet van bijzondere vroomheid.''
Men herinnert zich de martelgang van de Puttense mannen. Na tijdens een razzia, als represaille voor een verzetsactie, van straat of uit hun schuilplaatsen te zijn samengedreven in de hervormde kerk ter plaatse, werden 600 mannen op transport gezet naar het concentratiekamp Neuengamme. De meesten van hen kwamen terecht in het buitenkamp Ladelund en lieten daar op gruwelijke wijze het leven.

Dit is de hel

Van Maanen hierover in het boek: ,,Veel Puttense gevangenen hebben bij hun aankomst in Neuengamme en later in andere Noordduitse kampen gedacht dat ze letterlijk in de hel terecht waren gekomen; wat zou verzet tegen dat lot nog baten? (—) De deportatie en de dood van de Puttense mannen werd toen al, maar ook tot op de huidige dag, door vele Puttenaren beschouwd als een straf van God, en die straf werd en wordt dan weer opgevat als een logisch gevolg van Gods liefde: God heeft zijn oog op het gelovige Putten laten vallen en daarom straft hij het.''
In het ook in de tv-uitzending opgenomen vraaggesprek dat Jan Roelands had met een van de weinigen die terugkeerden, zegt deze, in antwoord op de vraag: ,,Werd er gebeden in die kampen?'' ,,Ja, dan waren er wel mensen die zeiden: ik zie ze zoveel bidden en ze zingen altijd maar psalmen, waarom doen ze dat. En dan zeiden ze ook: kunnen jullie begrijpen dat God zo iets toelaat? Maar wie een beetje verder dacht, die zei: wat hebben wij anders verdiend als dit dat ons overkomt.''

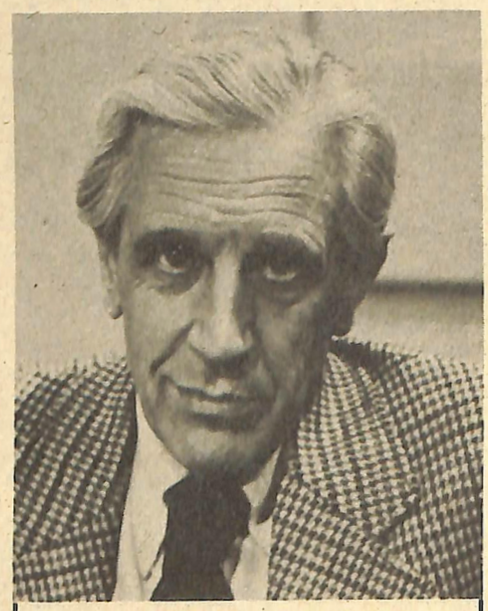

A. van DANTZIG
...Putten gehoorzaam aan oude wetten...

Andere vraag: ,,Vroeg u zich niet af waarom God juist Putten zo zwaar straft?'' En de vrouw van deze man antwoordt: ,,Omdat Putten gelovig is. En het oordeel begint bij het huis Gods.''

Dominee „Duitsland"

De auteur Van Maanen laat hierop volgen dat deze en dergelijke opvattingen niet zozeer steunen op de bijbel als wel op de uitleg die de dominee geeft van de bijbel. De voorganger van de Gereformeerde Bonders van Putten, dominee Holland, was zo'n man. Hij sprak niet de taal van opstandigheid en verzet, maar van straf en berusting in die straf, van de onderwerping aan wat de Here met de mensen voorheeft. (In het andere, kleinere protestantse kamp van het dorp Putten, de Gereformeerde Kerk, gold voor dominee Holland de weinig vleiende bijnaam: dominee Duitsland. Niet vanwege zijn politieke overtuiging, wel vanwege zijn godsdienstige verkondiging die de bezetter zeer in de kaart speelde.
Van de 589 Puttenaren die in Neuengamme bij Hamburg terecht kwamen, keerden er slechts 49 terug van wie er kort daarna ook nog enkelen zijn gestorven. Van Maanen hierover: ,,Een ongekend hoge mortaliteit, absoluut gemeten en ook relatief, ten opzichte van de andere gevangenen, die dan bovendien nog vaak onder veel slechtere lichamelijke condities het kamp binnenkwamen.''
Een van de gevangenen, die samen met de Puttenaren op transport werd gesteld naar Neuengamme, was de Amsterdamse zenuwarts Andries van Dantzig, thans directeur van het Instituut voor Medische Psychotherapie. Hij keerde uit het kamp terug en legde zijn indrukken reeds in 1946 vast in een artikel onder de titel ,,De tragedie der Puttenaren'', (later herdrukt en te vinden in zijn in 1974 bij De Bezige Bij verschenen boek ,,Normaal is niet gewoon'').

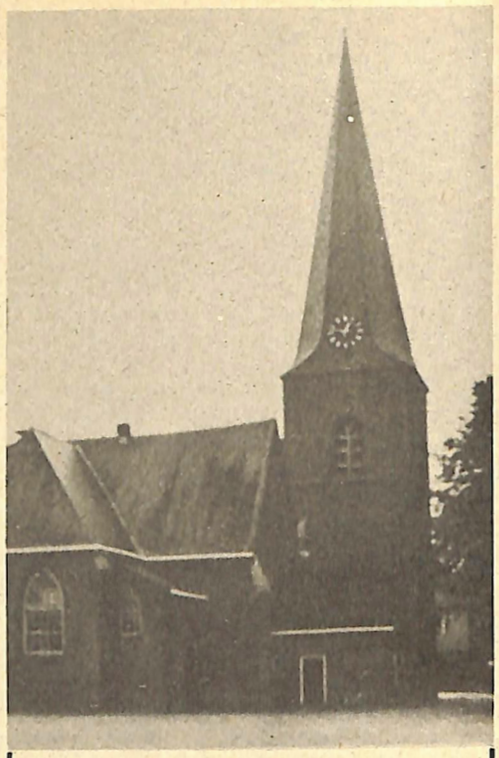

De Nederlands-Hervormde kerk van Putten van waaruit de mannen werden weggevoerd

Almacht-onmacht

Hij beschrijft hoe het zware werk dat de gevangenen in de drassige bodem van het ▶

NIEUW ONDERZOEK NAAR LEDENBESTAND HUMANISTISCH VERBOND

Onze onbekendheid en wat daartegen te ondernemen

Congresgangers van mei 1977 te Zwolle zullen zich herinneren dat er besloten werd tot nieuw onderzoek inzake de geringe groei van het ledental van het Humanistisch Verbond. Het betrof een voorstel uit Alkmaar dat, ondersteund door het hoofdbestuur, werd aangenomen.

Sedertdien is er aan de uitvoering van het besluit gewerkt, en daar is nu wel het een en ander van mededeelbaar. Na enig voorberaad bleek het mogelijk om medewerking te verkrijgen uit de universiteit van Utrecht; van de vakgroep cultuursociologie. In die vakgroep is A. J. Wichers opgenomen, ook als bijzonder lector vanwege de humanistische stichting Socrates, en het onderzoek zou onder zijn toezicht gesteld kunnen worden. Hier is het hoofdbestuur op ingegaan, en vervolgens is er een nader voorstel goedgekeurd waarbij gelden (*f* 50.000) uit de nog aanwezige ledenwerfpot aan het onderzoek werden toegewezen.

Voorst werd er een commissie benoemd om het onderzoek te begeleiden. Op de toegewezen gelden zou een jonge onderzoeker als medewerker van Wichers (die er zelf ook veel tijd in zou steken) worden aangesteld, en er zou worden gestreefd naar uitvoering en afronding van het onderzoek binnen het jaar 1978, zodat de resultaten tijdig in het hoofdbestuur kunnen worden besproken en aan het congres 1979 worden voorgelegd.

Plompverloren in een onderzoek stappen is riskant, en daarom werd tevens besloten tot een voorfase van ongeveer 3 maanden. In die fase kunnen de onderzoekers allerlei zaken op een rijtje zetten, enig proefonderzoek gedaan hebben, en met de begeleidingscommissie in beraad gaan over de eventuele verdere aanpak. Over dit laatste moet namelijk weer een voorstel in het hoofdbestuur komen. Bij voortzetting is de periode april tot en met juni bestemd voor de hoofduitvoering van het onderzoek, waarna zomer en herfst besteed zouden moeten worden aan de uitwerking, de afronding en aan de rapportage. Als er hier gesproken wordt over een hoofdperiode van uitvoering, dan wordt daarbij gedacht aan een ruime serie gesprekken (interviews) met buitenkerkelijken, vermoedelijk in hoofdzaak opninie-leiders, over de positie van het Verbond.

Commissie

Dit was het dan in grote lijnen. Maar nu iets meer over de uitvoering. De commissie van onderzoek werd door het hoofdbestuur samengesteld uit: J. W. Das (onderzoeker), H. Hilhorst (universiteit), J. de Leede (HV), J. Samson (HV), G. van Tillo (universiteit), R. Tielman (HV), J. Varkevisser (HV), P. H. Vrijhof (universiteit), J. Waardenbug (universiteit), A. J. Wichers (onderzoeker).

Uit deze opsomming blijkt dat er inmiddels een onderzoeker is aangetrokken: de heer J. W. Das, socioloog, opgeleid te Utrecht. Voorts moet Wichers worden beschouwd als onderzoeker, tevens projectleider. Maar verder bestaat de groep ook nog uit twee delen: de HV beleidsgroep die het uiteindelijke nadere voorstel in het hoofdbestuur zal brengen (zij hebben HV achter hun namen) en de dagelijkse beraadsgroep voor het onderzoek. Dat zijn uiteraard de overigen, met universiteit achter hun naam.

Er is wel met enige voortvarendheid gewerkt. De volle beleidsgroep is begin december bij elkaar geweest om een eerste uitwerking van de opzet te bespreken; de dagelijkse beraadsgroep heeft sedertdien vier keer vergaderd om met de onderzoekers tot nadere uitwerking te komen. Er is dus een intensieve discussie aan de gang die hopelijk uit gaat monden in respectievelijk: een goed advies aan de volle beleidsgroep, een goed voorstel aan het hoofdbestuur en tenslotte, geheel aan het einde van de rit, verantwoorde beleidsvoorstellen.

Maar wat wordt er op het ogenblik zo druk besproken? En wordt dit een onderzoek waar men grote verwachtingen van mag hebben? Laten we nuchter blijven: men kan, de omstandigheden in aanmerking genomen, proberen tot een zo goed mogelijk onderzoek en een zo goed mogelijk advies te komen. Maar wondermiddelen onthullen: zoiets is er niet bij. De omstandigheden hier zijn dat een jaar toch een korte tijd is voor (diepgaand) onderzoek en dat *f* 50.000 slechts een beperkt budget is voor zaken als deze. Wat er uit kan komen is derhalve niet meer dan een advies dat door een aantal deskundigen is bekeken en dat vermoedelijk gebaseerd zal zijn op een ruim aantal gesprekken die met buitenkerkelijken gevoerd zijn, mede in het licht van eerder onderzoek.

Onbekendheid

Maar, zoals aangegeven, zijn de nieuwe gesprekken met buitenkerkelijken, althans in ruim aantal, in de voorfase nog niet aan de orde. In deze voorfase gaat het veeleer om op een rijtje te krijgen de verschijnselen waar het HV mee te maken heeft, en de uitkomsten van eerder onderzoek. Om een voorbeeld te noemen: Uit onderzoek dat G. Kosse in 1974 heeft gedaan blijkt dat als men mensen op laat noemen wat een humanistisch verbond zou moeten doen, men nog al eens opnoemt wat het HV reeds doet zonder dat de zegsman of zegsvrouw zich bewust is dat het al gebeurt. Welnu, betekent dit dat de positie van het Verbond alleen ,,historisch'' nog niet rijp is voor verdere uitgroei omdat het bewustzijn van de meesten langere tijd dan tot nu toe nodig heeft om zich de dingen te realiseren. Of betekent het dat het Verbond zich onvoldoende presenteert. Of betekent het beide?

Zulke dingen worden nu dus doorgesproken alvorens er gepraat gaat worden met een nieuwe serie ex-leden, vakbondskader, onderwijzers, politici, of wie dan ook (en wiens leidende opinie van belang kan zijn), of wellicht nog anderen.

WICHERS

▶ Duits-Deense grensgebied moesten verrichten bestond uit het graven van bijna drie meter diepe sleuven. De mannen stonden daarbij in het grondwater, de sleuven moesten dienen als tankversperringen in geval van een geallieerde opmars. Uit zelfbehoud hebben de meeste gevangenen zich naar vermogen aan dit werk onttrokken. Niet de Puttenaren, van wie Van Dantzig uit de mond van een hunner noteert: ,,Wanneer ik een schop in de hand heb, kan ik nu eenmaal niet lanterfanten''. Van Dantzig vat de noodlottige ,,plichtsbetrachting'' van de Puttenaren samen onder de noemers: angst, dood, onmacht en almacht, het samenspel van lot en sociale determinatie daarvan.

Scherper nog is het oordeel van Boy Idema, als twintigjarige van Putten uit meegevoerd en een van de weinigen die het kamp overleefden. Hij vertelt: ,,Het concentratiekamp was ongetwijfeld voor de meeste Puttenaren veel erger dan voor mij. Ze waren er veel minder tegen gewapend. Ze vonden het allemaal een hel. (—) Ze hadden veel in hun kleine besloten gemeenschap over hemel en hel gehoord. Ik heb de indruk, in het verleden meer over de hel dan over de hemel. En ik heb gehoord, uit hun eigen mond, dat ze zich erbij hebben neergelegd dat dit dan de hel was die hun voorspeld was. (—) Daarmee brak ook meteen alle weerstand om, als het dan zo was, onder die hel uit te komen. Ik heb zelfs de indruk dat sommigen het onfatsoenlijk vonden, onbetamelijk, om te proberen dit oordeel te ontvluchten, dit oordeel van God.''

Van Maanen besluit zijn bijdrage tot het boek aldus: ,,De reiziger die het dorp aandoet merkt bijna niets bijzonders; hij zal er zich op zijn gemak voelen, Putten is een geliefd en drukbezocht recreatiedorp. (—) De Puttenaren zelf zwijgen, ze verbergen hun tragedie. Vijfhonderdvijftig mannen, die laten per man, tien, twaalf familieleden na; duizenden mensen zijn door de oorlog aangeraakt, maar als er geklaagd wordt of aangeklaagd, dan toch in stilte, en aan de officiële herdenking doen ze lang niet allemaal mee.''

W.J.

,,Putten op de Veluwe. Het spoor terug naar de tragedie van 1944'' door Koos Groen en Willem G. van Maanen. Uitgave: De Walburg Pers, Zutphen. Geïllustreerd, 69 pagina's f 18,50.

EO-SUPPLEMENT OP T.V.

Weerwoord Van Praag

De Evangelische Omroep heeft in zijn tv-serie „Hoe zouden wij dan leven?" onvolledige, onjuiste en zelfs misleidende „voorlichting" over het humanisme gegeven." Aldus prof. dr. Jaap van Praag, vele jaren achtereen voorzitter van het Humanistisch Verbond en auteur van het onlangs verschenen boek „Grondslagen van het humanisme".

Zondagavond 26 februari (Nederland I, 22.25) wijdt het HV al haar tv-zendtijd aan een „EO-supplement" waarin Van Praag in gesprek met Ruud Jans zal uiteenzetten wat humanisme in werkelijkheid is; zulks voor alle geïnteresseerden, maar in het bijzonder voor EO-kijkers. Dezen immers werd aangepraat dat het humanisme de „grote vervuiler" zou zijn, aansprakelijk voor het „verval van de Westerse beschaving", voor terrorisme, anarchie, normloosheid, willekeur, wanhoop, chaos, abortus, losbandigheid en nog zo het een en ander.
Aanbeveling tot kijken naar het „EO-supplement" op zondagavond de 26ste moet onder onze lezers overbodig zijn. Wel bevelen wij hen aan („Zegt het voort! Zegt het voort!") vrienden en kennissen te wijzen op deze tv-uitzending van het HV.

DE AMSTERDAMSE VLOEKBORDJES

Antwoord aan Ila Schoutsen

Op 17 november vorig jaar stelde drs. Ila Schoutsen, lid van de gemeenteraad van Amsterdam en vormingsleidster van het HV vragen over het opzienbarende bordje „God hoort U, vloek niet" dat sinds enige tijd is bevestigd aan halteborden van het Amsterdamse openbaar vervoer. Zijn B & W verantwoordelijk voor deze vorm van reclame? Is deze niet in strijd met eisen van neutraliteit en, vraag 4: „menen B & W dat er ten gevolge van het nieuwe vervoerssysteem zoveel mensen op de haltes staan te vloeken dat deze opschriften terecht zijn geplaatst? Zo ja, zijn er dan geen andere mogelijkheden om dit te voorkomen?"
B & W antwoordden haar vorige maand: Het contract voor deze borden is op strikt zakelijke wijze afgesloten met de huurder, de Bond tegen het Vloeken.
Verhuur houdt geen oordeel in over of identificatie met de bedoelde tekst; zomin als dat het geval is bij reclame voor het roken, het lezen van een bepaald dagblad of het drinken van een bepaalde drank.
Ook vraag 4 (over een eventuele relatie tussen klachten over het openbaar vervoer en deze bordjes) wijzen B & W af. Integendeel, dat geeft geen enkele reden tot vloeken; al mag de betrokken Amsterdammer daar anders over denken. In ieder geval: er is en er kan geen relatie worden gezocht „tussen deze tekst en het nieuwe vervoerssysteem."

„'t Is een meisje!"

Sociale atlas van de vrouw

Als uitgave van het ministerie voor cultuur recreatie en maatschappelijk werk is verschenen een *„Sociale Atlas van de vrouw"*, hierin wordt de situatie van de vrouw doorgelicht vanaf het moment van de geboorte: "'t is een meisje!' . . .
Uit de tabellen en begeleidende tekst spreekt een brok geschiedenis van het voorbestemd zijn tot een vast rolpatroon. Ook wordt duidelijk dat de vrouwen zelf in beweging komen. Anderzijds komen de belemmeringen tot een volledige ontplooiing goed naar voren.
Ruim 200 pagina's vol overzichten en vergelijkingen: situatie schoolkind, ongehuwde volwassene, alleenstaande ouder met kinderen, onderwijsniveau, wettelijke regelingen, tijdsbesteding in uren per week en naar onderwerp. In z'n totaliteit geeft deze uitgave een duidelijk beeld van de systematische ándere wijze waarop ons maatschappelijk stelsel op vrouwen en mannen inwerkt.
Als opvallende conclusies worden genoemd:

- Voor de man is het beroep nog steeds het anker waaraan zijn leven vastligt, ongeacht veranderingen in zijn persoonlijke en gezinssfeer. De vrouw heeft dat anker niet: haar beroepsdeelneming en ook haar andere maatschappelijke activiteiten zijn tot op grote hoogte onderhevig aan partnerkeuze, de carrière van haar partner, het krijgen van kinderen of zelfs aan plaatselijke toevallige factoren (aanwezigheid van kinderopvang, e.d.)
- Een opmerkelijk feit is, dat zaken, die altijd door mannen worden uitgevoerd, een veel hogere maatschappelijke waardering genieten dan zaken waar vrouwen zich mee bezig houden. Dit heeft tot nu toe bevorderd, dat vrouwen wèl genegen zijn om aan de mannenwereld te gaan deelnemen, maar dat het omgekeerd nauwelijks gebeurde.
- Naarmate vrouwen beter worden opgeleid en zich gaan realiseren dat zij in staat zijn ook buiten het gezin iets te betekenen, zal onvrede over hun situatie toenemen.
- In de toekomst kan een grotere druk worden verwacht op de overheid om voorzieningen te treffen en op mannen om meer taken in het gezin over te nemen.
- Emancipatie gaat grote maatschappelijke verschuivingen met zich meebrengen. Dit zal leiden tot knelpunten voor personen, in relaties en in voorzieningen in de verdeling van kennis, macht en inkomen, en voor het overheidsbudget.
- De overheid kan dit proces veel beter laten verlopen door een actief emancipatiebeleid.

De „Sociale Atlas voor de Vrouw" is als rapport het resultaat van onderzoek door het Sociaal en Cultureel Planbureau. Het is verkrijgbaar bij het ministerie voor CRM. De kosten bedragen *f* 17,50, exclusief verzendkosten.

J. d. L.

IN MEMORIAM

Annie Romein

Erflater van onze beschaving

Eén dag nadat zij 83 jaar geworden was is Annie Romein, op 5 februari jongstleden, overleden. De donderdag te voren toen ze de fatale hersenbloeding kreeg werd juist 's avonds een televisie-interview met haar uitgezonden – als een testament, nu achteraf beschouwd. Alle kanten van haar karakter en talenten waren daarin nog eens samengevat. Ze was in haar leven lang niet altijd voor de wereld een lieve vrouw, maar in het beeld dat van haar werd uitgezonden brak af en toe een zeldzaam aandoenlijk lachje door dat misschien niet wezenlijk lief was, maar wijs en edel en een beetje romantisch.
Nú is pas het paar Jan en Annie Romein voorbij. Het was een bijzonder, heel uitzonderlijk stel mensen waartussen een samenwerking heeft bestaan die vrijwel uniek is in de geschiedenis van wetenschap en cultuur. Als grote voorbeelden beschikken we over De Lage Landen, de Erflaters en – het laatste gigantische werk dat Jan Romein niet had kunnen voltooien: Op het breukvlak van twee eeuwen.
Maar zij waren méér dan schrijvers over wetenschappelijke of culturele onderwerpen. Hun werk en hun samenwerking had altijd een directe maatschappelijke betekenis en vooral een pedagogische. Ze wilden altijd iets laten zien van een **BEWEGING**, een tendens, een menselijk willen en streven naar een betere, wijzere, rechtvaardiger wereld. Dat was, bij alle wetenschappelijke nuchterheid en sociale skepsis, hun romantisch elan.
We zijn er trots op dat zij in mei 1977 de Dr. J. P. van Praagprijs van het Humanistisch Verbond wilde aanvaarden – en het lag geheel in de lijn van de Romeins dat Annie het geldbedrag terstond aan Amnesty International schonk.
Toen ik haar op die dag in mei van het vorig jaar ietwat onbehagelijk hoorde spreken en aarzelend zag pogen haar betekenis te relativeren, verwierf zij ongewild de gestalte van een werkelijke **erflater van onze beschaving.**

P. SPIGT

REAKTIES VAN LEZERS

De redacteur behoudt zich de vrijheid voor brieven, zo nodig, enigszins te bekorten

Onstoffelijk stof

Wat is stof, wat is materie? Een stuk hout, dat wij ervaren als een stevig stuk materie, bestaat uit millioenen onvoorstelbaar kleine moleculen, die elk weer bestaan uit atomen met een kern, waaromheen nog kleinere deeltjes roteren. Daarbij is de afstand van de roterende deeltjes tot de atoomkern veel en veel groter dan de deeltjes zelf. Dit is vergelijkbaar met ons zonnestelsel, waarbij de planeten in vaste banen om de zon roteren. Ons stevige stuk hout bestaat dus eigenlijk voor het overgrote deel uit ,,open'' ruimten met daarin snel rondvliegende deeltjes. En toch nemen wij het waar als een vast brok stof. De moleculen zijn zó klein, dat onze gebrekkige zintuigen die niet kunnen onderscheiden.

Ons stuk hout bestaat feitelijk uit een krioelende massa, zich met grote snelheid in een beperkte ruimte voortbewegende deeltjes. De snelheid van die deeltjes is zó groot, dat lang voordat wij een open ruimte zouden kunnen waarnemen, alweer een deeltje in ons waarnemingsveld is gekomen en zo vervolgens, zodat wij toch een indruk van vastheid krijgen. Enigermate is dit vergelijkbaar met wat wij in een bioscoop waarnemen. Het continue beeld dat wij zien bestaat immers ook uit een snelle afwisseling van beelden en tussenruimten.

Als wij dan nog bedenken dat de nieuwere ontwikkelingen van de wetenschap ertoe leiden om de atomen op te vatten als kleine concentraties van energie – van iets dat wij volgens het gangbare spraakgebruik als iets niet stoffelijks zouden beschouwen – dan begint het ons te duizelen en blijkt zelfs ons stevige stuk hout eigenlijk in wezen iets on-stoffelijks te zijn.

IR. J. RUTGERS c.i.

Eerbied voor het leven

In ,,Eerbied voor het leven'' (Humanist 1 januari 1978) stelt mevrouw Stuivenga, dat we moeten trachten de ,,werkelijke'' waarde van het leven te vinden, en dat we moeten vragen wat het leven ,,eigenlijk'' is, zonder dat duidelijk wordt, wat met ,,werkelijk'' en ,,eigenlijk'' wordt aangeduid. En dat lijkt mij nu juist waar het om gaat! Het artikel van mevrouw S. is – althans voor bepaalde lezers – volgens een succes-verzekerd recept opgebouwd: je doet filosofisch en mystiek, noemt nu en dan een ,,geleerde'' die iets heeft beweerd, laat termen vallen als homeopathie (pro) en vivisectie (contra), acht ,,het leven één en ondeelbaar'', presenteert de mensheid de rekening ,,in de vorm van ongeneeslijke of chronische ziektes'', en men is overtuigd van ons aller noodlot: ,,met welke goede bedoelingen ook, wij kunnen niet ongestraft voortdurend tegen de natuur ingaan''.

Humanist of geen humanist, hel en verdoemenis zàl er gepredikt worden. Het zou een eenvoudige opgave zijn ettelijke ,,geleerden'' – inclusief Nobelprijswinnaars – te noemen die van mening zijn dat de mensheid niets te verwachten heeft van de door mevrouw S. als ,,synthetisch'' gekwalificeerde filosofie. Ik zal mij echter beperken tot commentaar bij slechts enkele van de vele punten van het betoog van mevrouw S. waar ik een vraagteken bij plaatste.

Dat medici hebben aangetoond ,,dat er een duidelijk verband bestaat tussen ons emotionele en gedachtenleven en bepaalde ziektes'' wijst allerminst dwingend op het werkzaam zijn van ,,iets'', een ,,geestelijk beginsel'', maar kan worden verklaard door aan te nemen dat emoties en gedachten uitingen zijn van het functioneren van bepaalde structuren in het menselijk lichaam; en ieder functioneren kan invloeden hebben ten goede of ten kwade.

De eigenschappen van de 3 genoemde ,,natuurrijken'' worden alles behalve algemeen geaccepteerd. Dat in het dierenrijk geen zelfbewustzijn zou voorkomen wordt tegenwoordig sterk betwijfeld want chimpansees vertonen gedragingen die op zelfbewustzijn wijzen. Hierbij moet worden bedacht, dat het definiëren van zelfbewustzijn geenszins eenvoudig is. Dat er ,,ook een soort bewustzijn'' in het plantenrijk zou blijken uit ,,het zich wenden tot de zon'' zal op de meeste biologen weinig indruk maken. De zeer gecompliceerde reacties van planten ten opzichte van licht worden zo bovendien wel zéér naïef weergegeven.

Natuurkundigen zullen over ,,eveneens een soort bewustzijn'' dat zich in ,,het minerale rijk'' uit door ,,de cohesieve krachten'' de schouders ophalen. Als de lezer verderop verneemt dat – uiteraard weer volgens een ,,geleerde'' – ,,de psycholoog van de toekomst discussies zal hebben over de psychologie van waterstof, van zuurstof, ja inderdaad van de elektronen zowel positief als negatief'', dient hij te beseffen verzeild te zijn geraakt in een uitzonderlijk denkhoekje, dat ik zo vrij ben te kwalificeren als sektarisch.

Dat een proefdier ,,nooit geheel te vergelijken is met een mens'' wordt geweten aan het denkvermogen van de mens. Dit wijst erop dat mevrouw S. meent, dat dieren dit vermogen missen. Op welke definitie van ,,denkvermogen'' berust deze, volgens in de biologie algemeen aanvaarde opvattingen onjuiste, opvatting? Over de mazelen merk ik op, dat deze ziekte gevaarlijker complicaties met zich mee kan brengen naarmate de patiënt de kinderleeftijd verder achter zich heeft gelaten. Als de ziekte achterwege blijft wordt er daarom toe overgegaan door vaccinatie het alsnog optreden te voorkomen. Het lijkt mij overigens onjuist dat een ondeskundige – ik neem aan dat ik mevrouw S. als zodanig moet beschouwen – in gecompliceerde medische problemen advies geeft. Ik herinner aan de dramatische gevolgen van dit soort, op een bepaalde overtuiging berustende, adviezen in het recente verleden.

Op de vraag van de schrijfster wat naast ,,geleerden'', ,,wij als gewone stervelingen'' aan deze uiteenzettingen hebben, is mijn antwoord als gewone geleerde sterveling: waarschijnlijk niets. Ons inzicht in de problemen rond stof en energie, dood en leven, plant-dier-mens wordt door Neo-Platonische filosofieën niet verhelderd maar integendeel in nevels verhuld. De hoogste eis die het humanisme aan de mens kan stellen is, dat aan zijn handelingen ,,goede bedoelingen'' ten grondslag liggen. Slechts diepgaand onderzoek naar en onderwijs in de wetmatigheden die de processen in de natuur – inclusief de mens – beheersen biedt er uitzicht op, dat aan deze goede bedoelingen niet slechts eigenbelang op korte termijn, maar algemeen belang op lange termijn ten grondslag zal liggen. Dan zullen wij niet langer goed bedoeld tegen de natuur in kunnen gaan.

DR. F. J. VERHEIJEN, UTRECHT

Verbondsdirecteur Fiege die zich met de ethische problematiek bezig houdt, tekent bij het voorgaande aan:

In de discussie tussen de twee schrijvers wil ik nu niet treden, wel n.a.v. de reactie van dhr. Verheijen het navolgende.

Dat bij dieren zelfbewustzijn zou bestaan, is niet aangetoond, echter ook niet bij voorbaat uit te sluiten. Bij de mens constateren wij behalve zelfbewustzijn een denkproces, waarbij uiteindelijk een bewuste keuze uit alternatieven plaatsvindt.

Nu kan men natuurlijk tegenwerpen dat denken (wellicht) slechts een vorm van wetmatig reageren is op biologische of andere gegevens. Deze tegenwerping houdt dan wel in dat de redenering van de heer Verheijen evenveel of even weinig waard is als die van mevrouw Stuivenga.

,,De hoogste eis die het humanisme de mens kan stellen is, dat aan zijn handelingen goede bedoelingen ten grondslag liggen'', zegt de heer Verheijen. Vervolgens wordt door hem het begrip ,,goede bedoelingen'' in feite gerelateerd aan het door de mens reageren op wetmatigheden in de natuurprocessen. Met mij zullen anderen zulks relateren aan de zelfverwerkelijking, aan het tot-vrijheid-komen van de mens (en de zijnswijze van de mens levert daar argumenten voor). Bij de – al is die nog zo geringe – verwerkelijking van de zodanig gerelateerde goede bedoelingen overstijgt de mens de natuur (transcendeert); hetgeen eerbied ervoor geenszins uitsluit.

Dat laatste is echter niet de uitsluitende noch de hoogste maatstaf voor zijn zedelijk handelen, zelfs niet als aan die maatstaf ,,het algemeen belang op lange termijn'' ten grondslag zou liggen.

Nader beraad nodig

In Humanist van 15 januari jl. is een mededeling opgenomen over de komst van een Stichting Centrum voor Duurzame Relaties. (In de mededelingen van het bestuur van het HV, op pagina 2. W.J.). In deze vorm is dit bericht op zijn minst prematuur. Afhankelijk van de uitkomst van beraad over deze materie in het Landelijk Centrum voor Huwelijkscontacten, kan pas worden besloten of en op welke wijze er een aparte stichting zal komen voor duurzame relatiebemiddeling.

J. C. W. v. d. LINDEN, DE BILT
(DIRECTEUR LCH.)

UIT EN VOOR DE GEMEENSCHAPPEN

GRONINGEN

Op 23 februari spreekt prof. P. Thoenes over **,,Utopie en humanisme''**. Juist omdat humanisten niet geloven in een hiernamaals en tevens van mening zijn dat er van dit ,,aardse tranendal'' wel wat beters te maken valt, rekenen zij het zich tot hun taak te denken over een toekomstbeeld van een ideale wereld. Goed doordachte idealen vormen vervolgens een richtingaanwijzer naar een dal met minder tranen.

APELDOORN

Dr. M.F. Fresco geeft op 21 februari een overzicht van de gedachten van de filosoof **Spinoza**. De gedachten van grote filosofen zouden wel wat meer aandacht mogen krijgen op de bijeenkomsten van het verbond, zij vormen immers een belangwekkende groep leidslieden op zoek naar de aard van het menselijk leven. In de praktijk zien we dat bijeenkomsten over deze thema's een goede belangstelling trekken.

DORDRECHT

Ons nieuwe hoofdbestuurslid, dr. René Diekstra bespreekt op 22 februari het onderwerp: **,,Groei door rede''**. Diekstra is psycholoog en kiest als uitgangspunt voor zijn verhaal een uitspraak van de Griekse filosoof Epictetus: ,,Mensen raken niet van streek door de dingen zelf, maar door de manier waarop ze tegen de dingen aankijken''.

BILTHOVEN

Op 16 februari houdt de psychiater S. Pruyt een inleiding over **„Leven met angst"**. Spreker gaat er van uit, dat angst voorkomt in het leven van elke dag van vrijwel alle mensen. Die angsten kunnen voor de doorsnee mens in een bedreigende situatie uitlopen. Er zal worden gezocht naar verklaringen van het ontstaan van angsten, de wijze waarop we deze kunnen voorkomen en – als ze ons toch overvallen – hoe we ze weer in de hand kunnen krijgen.

HEERENVEEN

Op zondagmorgen 19 februari organiseert de gemeenschap een voorstelling van het befaamde **figuren-theater „TRIANGEL"** (grote mensenpoppenkast) van Henk en Ans Boerwinkel uit Meppel in de zaal van hotel Tjaarda te Oranjewoud. Bij die gelegenheid wordt tevens afscheid genomen van enkele aftredende bestuursleden, waarvan vooral de heer Tj. de Vries zeer veel waardering toekomt voor alles wat hij vanuit het Verbond en vanuit zijn humanisme doet voor mensen.

STEUNFONDS PRAKTISCH HUMANISME

Vanaf 1 maart aanstaande zal het **Steunfonds Praktisch Humanisme** wederom zijn jaarlijkse beroep doen op het Nederlandse publiek om geld te geven voor het praktische werk van het Humanistisch Verbond.
Het is gebruikelijk dat in deze akties een speciaal facet van het werk in het bijzonder wordt belicht. Het publiek krijgt daarmee een konkreet beeld van het doel, waarvoor zij geld geeft.
In vorige jaren is het oog vooral gericht geweest op werkterreinen van geestelijke verzorging, waarvoor het Verbond nog altijd over veel te weinig geld beschikt om het werk te kunnen verrichten, dat van ons verwacht wordt.
Datzelfde geldt voor ons HVO, **humanistisch vormingsonderwijs,** waar dit jaar speciaal de aandacht op zal worden gevestigd. Dit voorberichtje heeft een doel. Als wij namelijk landelijk veel publiciteit geven aan het HVO is het te verwachten, dat daar plaatselijk vragen over worden gesteld. Als een belangrijk element van de aktie zien wij natuurlijk, dat die vragen ook goed worden beantwoord. Daarom vragen wij hierbij aan de bestuursleden van onze gemeenschappen, aan de leden van de plaatselijke en regionale werkgroepen HVO en aan onze vormingsleidsters(-leiders) zich gereed te houden voor het beantwoorden van vragen over HVO, die in maart stellig aan hen zullen worden gesteld.

AMSTERDAM-AMSTELVEEN

De gemeenschappen Amsterdam en Amstelveen organiseren in samenwerking twee trainingen voor begeleiders en gespreksgroepen, bestuursleden, a.s. bestuursleden (en overige belangstellenden) themagroepen e.d. Niet speciaal gericht op begeleiders in het relationele vormingswerk zoals praat- en kontaktgroepen. Beide trainingen worden gegeven door **Ila Schoutsen** in het H.V.-zaaltje, Leidsegracht 92, Amsterdam.
In de eerste serie van 4 zaterdagen (4, 11,18 en 25 maart) zal gewerkt worden met transactionele analyse om inzicht te krijgen in je eigen functioneren en daardoor in het functioneren van anderen, wat erg belangrijk is in het groepswerk.
De tweede serie van 4 zaterdagen (1, 8, 15, en 22 april) zal voornamelijk besteed worden aan training van technische vaardigheden. Het is ook mogelijk om aan één van beide cursussen deel te nemen.
De kosten zullen plm. *f* 35,— zijn per serie van vier zaterdagen. Opgave bij Vera Bouma, Troelstralaan 43, Amstelveen. Tel. 020-453967.

AMSTERDAM

In het kader van het humanistisch groepswerk gaan dit seizoen de volgende groepen van start. Opgave en inlichtingen bij de telefoonnummers of bij A. Nieuwland, J.W. Brouwerstraat 18, Amsterdam.

gespreksgroep humanistisch mensbeeld
Aanvang: 21 februari
Kosten: geen
Duur: 8 avonden
Inlichtingen: 020 - 791015

gespreksgroep praten over geluk
Aanvang: 26 januari
Kosten: geen
Duur: 8 avonden
Inlichtingen: 020 - 991227

gespreksgroep opzichzelfstaanden
Aanvang: 17 maart
Kosten: geen
Duur: 8 à 10 vrijdagavonden
Inlichtingen: 020 - 717298

mannenpraatgroep
Aanvang: half februari
Kosten: geen
Inlichtingen: 020 - 258918

open praatgroep
Aanvang: 15 februari
Kosten *f* 75,– (studenten *f* 65,–)
Duur: tien avonden
Inlichtingen: 020 -730149

ontmoetingsgroep
Aanvang: 2 maart
Kosten: *f* 150,— (studenten *f* 100,—)
Duur: 6 donderdagavonden plus een lang weekeinde plus 2 napraatavonden.
Inlichtingen: 020 - 791015.

ontmoetingsgroep
Aanvang: 10 april
Kosten *f* 150,— (studenten *f* 100,—)
Duur: 6 maandagavonden plus een lang weekeinde plus 2 napraatavonden.
Inlichtingen: 020 - 791015.

VERBOND OP RTV

RADIO ZONDAGS HILVERSUM I VAN 9.30-10.00 UUR.

„Ik ben een vrouw",
5 maart – programma over transseksualiteit
Samenstelling: Piet Brinkman
Presentatie: Rina Spigt

„Magazine"
12 maart – met o.a. Steunfondsaktie voor het Humanistisch Vormingsonderwijs.
Samenstelling en presentatie: Rina Spigt.

TELEVISIE Zondagsavonds eenmaal per 14 dagen, Nederland I, vóór het late NOS-journaal.

26 februari **EO-supplement,** speciale uitzending.
Ruud Jans in gesprek met prof. dr. J. P. van Praag als reactie op door de Evangelische Omroep geventileerde opinies over het humanisme. (Zie ook elders in dit nummer.)

GEHOORD, GELEZEN...

● Onder de titel **„De visie van Humanitas op het verzorgingstehuis"** heeft de vereniging Humanitas als een van de componenten van de Nederlandse Federatie voor Bejaardenbeleid een officiële stellingname doen verschijnen die de visie van Humanitas bevat op dit onderdeel van welzijnswerk. Door overmaking van *f* 3,– op postgiro 582.000 tnv. Humanitas, J. W. Brouwerstraat 16, Amsterdam, kan men in bezit komen van de brochure.

● Amnesty International roept de regering van Singapore op onmiddellijk vier politieke gevangenen los te laten, die, zonder proces, reeds vijftien jaren in de gevangenis zitten. Wie meer wil weten over theorie en praktijk van de behandeling die politieke tegenstanders in Singapore moeten ondergaan: zo juist gaf Amnesty een geaktualiseerde editie uit van het **landenschrift over Singapore**. Prijs *f* 1,–, te bestellen bij Amnesty International, 3e. Hugo de Grootstraat 7, Amsterdam, tel. 020-847905.

● Het **HIVOS-komitee Eindhoven en Omgeving** wil een kursus „Ontwikkelingssamenwerking" organiseren in de maanden maart/april.
Drie elementen zullen de basis van deze kursus vormen:
1. een inleiding over de ontwikkelingsproblematiek in het verleden, de gevolgen van de toen ingenomen standpunten en de gekozen handelwijze voor het heden en de toekomst.
2. de verschillende vormen van ontwikkelingssamenwerking en hulpverlening met hun uitwerking; en de plaats die HIVOS hierbij inneemt.
3. wat kunnen wij in onze situatie doen?

De kursus zal onder leiding staan van de HIVOS-veldwerkster, mej. Th. S. Bolland en gehouden worden op de woensdagavonden 1 en 15 maart, 5 en 19 april.
Voor inlichtingen: M. Klerk, Lenningenhof 31, Eindhoven, tel. 040-410552.

● Tot midden volgende maand voert **Amnesty International**, afdeling Nederland, in samenwerking met de vestigingen in andere landen een geconcentreerde op Zuid Afrika gerichte aktie onder de titel „Blank en zwart voor de wet ongelijk". De aktie wordt ondersteund met veel voorlichtingsmateriaal, een speciale krant, folders, affiches, lijsten waarop handtekeningen kunnen worden verzameld en model-brieven voor wie persoonlijk wil protesteren bij de Zuidafrikaanse autoriteiten. Wie hieromtrent meer wil weten; wie de aktie wil helpen slagen (wie niet?), het adres is: 3e Hugo de Grootstraat 7 in Amsterdam. Telefoon: 020-847905.

● De naam is **„Iglo, woonkrant voor mensen die in de kou staan"** zij richt zich op de „ruim 700.000 alleenstaanden en de nog grotere groep tweepersoonshuishoudens en allen die niet tot het „standaardgezin" (vader, moeder, 2 à 3 kinderen) behoren.
Het is een nieuw blad waarvan zojuist het eerste nummer is verschenen (met als centraal onderwerp: de woongemeenschap) en dat 10 x per jaar, in groot formaat, zal uitkomen.
Kosten van een jaarabonnement: *f* 25,–; losse nummers *f* 2,75. Prijs van dit eerste nummer (een dubbelnummer) *f* 4,50. Uitgave Landelijke Organisatie Belangengroepen Huisvesting, LOBH, Henri Polaklaan 10, Amsterdam. Tel. 020-223505. Postgiro 3863691.

● Onder de titel **„Samen-leven en niet trouwen"** is over dit onderwerp een tweede cahier verschenen bij de Vereniging tot Integratie van Homosexualiteit COC. Het eerste behandelde juridische en sociale kanten van andere dan huwelijksrelaties. Dit tweede gaat hierop nader in, vanuit de achtergrond van ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan. Prijs van dit cahier *f* 5,–. Aan te vragen bij genoemde vereniging, postbus 542 in Amsterdam.